

Jedan od posljednjih živih svjedoka dramatične 1945. **Ivan Mužinić** govori o partizanskom zločinu kod Svete Nedelje i životu u komunističkoj Jugoslaviji

Marino Erceg

Usjećanja malo kojega živućega čovjeka u Hrvatskoj usjećeni su zločini totalitarizama 20. stoljeća tako živo kao u sjećanja 93-godišnjega Ivana Mužinića, starosjedioca Svete Nedelje. Odrastajući u okolnostima Drugoga svjetskoga rata, strahovao je od raznih ugroza - od partizanskih diverzija do represije zloglasnoga Gestapa. A nakon rata, u svibnju 1945. godine, vodeći stoku na ispašu, Mužinić je iz daljine vidio kako se uz potočić Rakovicu, nedaleko od šumarka Lipje, ukapa četrdesetak mladića koje su ubili partizani. Njihovi posmrtni ostatci iskopani su tek u lipnju ove godine. Iz grobišta koje je osam desetljeća redovito obilazio Mužinić, te iz manjega stratišta u blizini, iskopani su ostatci 49 žrtava, muškaraca koji su ubijeni mahom u dobi između 20 i 40 godina. Među njima je bilo i ubijenih šesnaestogodišnjaka. Mužinićeva sjećanja bila su ključna za iskapanje ubijenih. Premda je ekshumacijom, kako je sam posvjedočio, i za njega osobno došlo olakšanje, razgovor za Glas Koncila o teškim godinama i bremenitim sjećanjima za sugovornika Mužinića nije protekao ni bez pokoje suze i stezanja oko srca.

Opišite nam kratko kakve su bile prilike u Svetoj Nedelji u vrijeme Vašega odrastanja. Kako su se odvijale neke redovite stvari poput odlaska u školu?

● U staroj sam Jugoslaviji tek kratko išao u školu jer je brzo došlo razdoblje NDH. A u ratu je sve bilo izvanredno jer su oko 1943. zapaljene škole u Strmcu, u Svetoj Nedelji i u Rakovu Potoku. Zato smo imali nastavu na školskom dvorištu u Svetoj Nedelji, a za hladnih dana u starom župnom dvoru, koji smo zvali Crkvenjak. Imali smo u tim vremenima najjednostavniji pribor, pločice za pisanje, i tako smo završavali školu.

Prizori ukapanja ubijenih žrtava 1945. godine nedaleko od Vašega doma, na grobištu koje je tek nedavno službeno otkriveno i iz kojega su ekshumirani ostatci žrtava partizanskoga zločina, nisu bili jedini ratni prizori koji su potresali Vaše djetinjstvo.

● Godine 1944. svjedočio sam još nekim zbivanjima. U rujnu u vrijeme berbe grožđa, datum točno ne znam, partizani su išli presresti autobus na Betonskoj cesti. Danas je to Ulica Franje Tuđmana. Ona je nedaleko od našega doma i tada je, kao i danas, bila važna prometnica. A početna im je točka za tu akciju bila zapravo na prostoru našega imanja, premda mi s time nismo imali nikakve veze, nego smo se bojali da partizani ne nasrnu i na nas. Ja sam cijelu tu akciju pratio vrlo pažljivo s tavana, kroz jednu rupu u krovu. Ali tim je partizanima promaknuo autobus koji su očekivali, prošao je cestom puno ranije i nisu ga uspjeli uloviti. Iz odmazde su zato presreli jedan automobil koji je dolazio iz smjera Samobora. Partizan, odjeven u žandarmerijsku uniformu, zaustavio je taj automobil. Vozač je pokazao dokumente i automobil su maknuli s puta, gotovo do našega dvorišta, u koje se nije moglo prići zbog blata.

U automobilu su bili muškarac i žena. Njemački inženjer, s činom oficira, ali u civilu. Ona se opirala izići. Nju je onda nasilu izvukao partizanski komandant, tako da je ona pritom razbila glavu... Sve sam ja to prestravljen kao miš promatrao s tavana. Bojao sam se da i mene ne vide. Oni su odvedeni prema šumarku Lipju i na jednom

Biografija Ivan Mužinić rođen je 16. veljače 1932. u Brijegu kod Svete Nedelje. Kao trinaestogodišnji dječak svjedočio je ukapanju žrtava partizanskoga zločina u masovnu grobnicu nedaleko od šume Lipje kod Svete Nedelje. Od 1945. sve do ekshumacije, koja se dogodila tek u lipnju ove godine, Mužinić je tijekom osam desetljeća odlazio na grobište, molio za duše ubijenih i čuvao spomen na njih. Radni vijek proveo je kao profesionalni vozač i radeći na obiteljskom imanju. Otac je dvojice sinova te djed i pradjed.

Sada kada su žrtve iskopane, napokon dolazi olakšanje

»Bio sam ondje kod iskapanja, vidio sam te kosti, konzerve, vojničke porcije, čuture (...) Nakon 80 godina ostatci tih ljudi ekshumirani su i bit će dostojanstveno ukopani. Konačno kao ljudi«

obližnjem brježuljku su ubijeni. Kasnije se govorilo i da su prije toga zvjerski mučeni. Jednostavno strašan zločin.

Međutim, ništa još nije bilo gotovo?

● Tako je. Partizani su otišli, no nad stanovništvom Svete Nedelje Gestapo je prijetio odmazdom zbog partizanske diverzije. Šef Gestapa koji je bio nadležan za naš prostor dobro je poznavao ovdašnje prilike budući da on i jest iz naših krajeva, još prije rata imao je u Samoboru svoju tvornicu boja i lakova. U tim smo danima mi uvijek bili nečemu izloženi. Gestapo je bio uvjeren da je nemoguće da na ovaj prostor mogu tek tako doći partizani i izvesti takvu diverziju. Bili su uvjereni da smo im mi u tome pomogli, a mi s time nismo imali nikakve veze. Uostalom, dobro smo znali tko su ti partizani koji su pobjegli u šumu. Oni koji su iz Samobora i okolice otišli u šumu u pravilu su u »ranijem« životu bili na neki način problematični. Imali su problema sa zakonom, bavili se svakojakim sitnim kriminalom...

Samo je intervencijom mogega strica, koji je bio ranjen u ratu, spašena moja obitelj. Taj šef Gestapa povjerovao je mojemu stricu i naša je obitelj puštena na miru. No iz zatvora iz Zagreba doveli su skupinu ljudi, od kojih je njih 13 povješano u Svetoj Nedelji i okolici, po drveću. Sve je to bilo na vidljivim mjestima, uz ceste, da ljudima služe za »primjer«. Te obješene ljude vidio sam i ja kao dječak.

Idemo do prvih poratnih dana. Kada su u proljeće 1945. partizani točno došli u Samobor i Svetu Nedelju?

● Došli su već 8. svibnja, na dan kada su ušli i u Zagreb, ali do nas su došli poslijepodne, oko 16, 17 sati. Izvikivali su razne parole: »Sada više ne će biti poreza«, »Ne će se iz štala za porez izvlačiti krave«... Ljudima je odmah bilo jasno da je sve laž - jer kakva bi se to država mogla održati a da nema poreza? Već drugi dan, 9. svibnja 1945., počele su egzekucije. Žrtve su vodili u šumarak Lipje na strijeljanje. Toga dana prijedodne jednoga su čovjeka ubili, a jedan je uspio pobjeći. Te pucnjeve i ja sam čuo kao dječak, ali nisam vidio egzekucije budući da je to bilo u šumi. No vidio sam kada su ih odvodili u tom smjeru. Znam da je ubijeni mladić imao 19 godina, dakle bio je samo nekoliko godina stariji od mene u to vrijeme.

I u danima koji su slijedili događala su se uhićenja i egzekucije. Inače je sve tako funkcioniralo da jedan dan nekoga uHITE, a već sutra bi ga ubili, noću. Partizanska patrola mogla je tada bilo koga zaustaviti, odvesti i ubiti bez ikakve riječi. Imali su oni, jasno, i svoje došunike u ovim krajevima, koji su im govorili koga točno trebaju odvesti. Ovdje nisu bili partizani iz ovih krajeva, mahom su tu bile zapravo srpske jedinice. I nisu sve egzekucije izvršavane metcima. Neke su u »istrazi« toliko izmlatili da se njihova tijela više nisu mogla raspoznati. Jednoga čovjeka isprva nisu ni htjeli pokopati, nego su ga bacili u šikaru, u grabu, kao da je kakva životinja. Bilo je i slučajeva da su ljudi iz Svete Nedelje i okolice, doznajući gdje se nalaze tijela njihovih bližnjih, potajno noću iskopali ta tijela sa stratišta i odnijeli ih do groblja u Svetoj Nedelji te ih u tajnosti pokopali. To je početno izživljavanje nad našim krajem trajalo desetak dana.

I na sve to došla je skupina od četrdesetak mladića koji su dovedeni »izvana« i ubijeni i čija su tijela tek nedavno ekshumirana.

● Oni su dovedeni do predjela uz potok Rakovicu koji smo zvali Brv. Bila je tamo skupina od 46 mladića. Zna se da su oni većinom ubijeni tako što su zaklani. Jedan je uspio pobjeći i on je sreo tu neke naše lokalne ljude koji su mu pomogli, oslobodili su mu ruke koje su bile zave-

zane žicom. Još su ga i nahranili i napojili jer je bio izmučen. I tako je nastavio dalje. Gdje je završio, je li se izvukao, ne zna se. Još jedan mladić uspio se otrgnuti od cijele skupine. Ali on je nakon 60-70 metara ubijen i na tom je mjestu i zakopan. Samoborski vatrogasci zakapali su na tom predjelu žrtve partizanskoga zločina. Većina njih godinama je o tome šutjela. Drugi su tek govorili. Jedan od njih kasnije me je i pitao znam li za to grobište. On mi je potvrdio da je u tom masovnom grobu ukopano 44 ljudi.

Kako je 35 godina od pada komunizma ono čega se sjećate ipak doprlo do institucija?

Ja sam presretan jer napokon imamo svoju državu. No i u Hrvatskoj sam godinama ljudima o tome govorio, bilo da je riječ o »običnim« ljudima ili o onima koji su bili nositelji neke razine političke vlasti. Najčešći bi odgovor bio: »Da, trebalo bi nešto.« Ali zapravo se nikad ništa nije poduzimalo. Zato me je i prizor naše vojske, odnosno djelatnika Ministarstva branitelja koje se angažiralo oko iskapanja duboko emotivno dirnuo. A sve je zapravo počelo relativno nedavno. Do Ministarstva sam došao preko dvojice mladića, nije sada ni toliko važno da otkrivam njihova imena. Oni su se angažirali, i uspjeli smo. Ja sam samo trebao pokazati gdje se točno nalazi grobište. I forenzičari i drugi koji su radili na iskapanju bili su začuđeni da sam »u centimetar« pokazao »u centar«, u grobište. A kako i ne bih znao? Nisam jednom bio na tom grobu. Iako sam ušao u 94. godinu, moja sjećanja nisu izbljledjela.

Ali prije ukapanja tijela su na tom dijelu ležala tri dana. Moj je otac onamo otišao. Pretražio je osobne karte, tražeći da među ubijenima možda nije i njegov brat. Bili su to uglavnom mladići, 19, 20 godina. Većina njihovih adresa bila je Novska i Derventa. Svaku kartu vratio je natrag u džep ubijenoga.

A prizoru ukapanja svjedočio sam ja, sasvim slučajno. Konfiguracija terena bila je tada drugačija nego danas. Naime, bilo je manje šuma jer su se u te dijelove vodile životinje na ispašu. Tek je u kasnijim godinama prostor oko toga stratišta »obrašao«. Ukapanje sam vidio kada sam vodio životinje na ispašu. I otada su to postali i moji grobovi. Otada je postala moja obveza pohoditi to grobište.

Kako su izgledali ti pohodi?

● Dolazio sam dosta često, posebno oko Svih svetih i Božića. Molio sam, palio svijeće... Postalo je nemoguće da bi me netko u toj namjeri mogao spriječiti. Sve sam, jasno, trebao raditi u velikoj tajnosti. I bio sam u svakoj toj »akciji« jako oprezan, da me netko ne zamijeti da idem u tom smjeru, ili ako bih nekoga sreo u blizini, ne bih govorio kamo idem. Daleko od toga da sam ja bio »hrabar«. Svaki put osjećao sam strah. Postavljao sam na to mjesto i drvene križeve. Ubrao bih po putu i nešto cvijeca i zavezao ga u kiticu. Ali bilo je i onih koji su razbijali i micali te križeve. Nakon toga ponovno bih na to mjesto postavio križ. I godinama na tom grobu ništa nije raslo. Isto tako bilo je i onih koji su kao i ja znali za to grobište i odlazili onamo u tajnosti moliti za duše ubijenih. Tko su bili ti ljudi, nikad nisam doznao budući da se nismo nikada sreli. Ali u travi sam po do-

lasku znao vidjeti njihove tragove. Mi na selu točno znamo raspoznati trag - je li ga ostavio čovjek ili, primjerice, neka životinja. Ljeti mi je najbolje vrijeme u danu za odlazak na to grobište bilo oko podneva, kada bi se svi odmarali od poslova i bili doma, uz ručak. Tada je bila najmanja vjerojatnost da ću nekoga sresti na putu. Prijepodne ili poslijepodne bilo je opasno. S vremenom sam i ja razvijao »taktike«. Uzeo bih kravu pa je vukao u tom smjeru, tako da izgleda kao da idemo na ispašu. Kasnije sam jahao konja. Kada bih nekoga sreo na putu, rekao bih da je dobro za konja... Moji su roditelji znali da idem onamo, ali drugima nisam govorio ništa o tome. Bila je prevelika opasnost. I tako godinama. Sve dok nije došla slobodna Hrvatska. Tada sam progovorio.

»Prije ukapanja tijela su na tom dijelu ležala tri dana. Moj je otac tamo otišao. Pretražio je osobne karte, tražeći da među ubijenima možda nije i njegov brat. Bili su to uglavnom mladići, 19, 20 godina. Većina njihovih adresa bila je Novska i Derventa. Svaku kartu vratio je natrag u džep ubijenoga«

»Bilo je i onih koji su kao i ja znali za to grobište i odlazili onamo u tajnosti moliti za duše ubijenih. Tko su bili ti ljudi, nikad nisam doznao budući da se nismo nikada sreli. Ali u travi sam po dolasku znao vidjeti njihove tragove«

Što je za Vas osobno značilo obilaziti to grobište, moliti za žrtve, ne zbog straha i izlaganja sebe i svojega života, nego i u duhovnom smislu? Koliko je teško bilo tolike godine nositi »breme« spomena na te žrtve?

● Nije to bilo lako. Meni nije bilo teško doći u bilo koje doba dana na to grobište. Ni noću. Nisam osjećao nikakav napor. Sada tek osjećam koliki je to teret bio u duhovnom smislu. I zato sam ovih dana, kada je to grobište otkriveno i kada su tijela ubijenih napokon ekshumirana, silno uzbuđen jer je došlo olakšanje. Bio sam ondje kod iskapanja, vidio sam te kosti, konzerve, vojničke porcije, čuture, žlice, džepne satove, prstenje, čak i mali fotoaparati, koji je u to vrijeme bio pravi luksuz... Nakon 80 godina ostatci tih ljudi ekshumirani su i bit će dostojanstveno ukopani. Konačno kao ljudi.

S jugoslavenskim komunizmom borili ste se iz dana u dan čuvajući uspomenu i moleći za njegove žrtve u okolici Svete Nedelje. No na poseban ste se način s tim poretom zla susreli i na odsluženju vojnoga roka. Možete li nam reći više o tome?

● Vojni referent iz Svete Nedelje poznao je mogega oca i tako sam ja s dobrim preporukama otišao u autojedinicu u Čačak. Ondje su me, čim sam došao, dok su me još šišali, vidjevši tu preporuku, na neki način upozorili: »Ako ovakav budeš do kraja, bit će dobro za tebe.« U toj jedinici bila su 263 čovjeka. Bio sam među desetak ljudi osobito vještih u mehanici i vožnji. Ispite i testove koje sam trebao po-

lagati prolazio sam bez problema. Komesar jedinice bio je neko vrijeme na službi u Kerestincu i njega sam jednom slučajno vozio. Na njegove upite odakle sam odvarao sam da sam iz Zagreba, općina Samobor i onda, bilo je to malo teško reći, iz sela Sveta Nedelja. A on je na to odgovorio: »Da, pa tamo je strelašte.« Nisam znao misli li na ono stratište o kojem ja znam sve ili na strelašte na kojem su se uvijek bavili vojnici. Mislio je na ovo drugo, ali vjerojatno je iz načina na koji sam reagirao primjetio da ja znam i za stratište. Jako je dobro poznao taj kraj. On je čak i jednom bio u našem domu. I zato me pitao: »Imate li i dalje onaj veliki križ na zidu?« Odgovorio sam: »Da, imamo.«

U vojsci su »politički časovi« za mene bili posebno teški. To su bile okolnosti u kojima se čovjek jednostavno morao praviti lud, luđi od svojih nadređenih. Trebao sam se ondje, da bih preživio, prikazati kao najbolji »političar«. Zato bih odmah istrčao s time da imam jednoga prastricu u Americi, koji je bio istaknuti komunist i za kojega se pročulo. A nikakve veze s njim nisam imao jer se on odselio davno, još prije Prvoga svjetskoga rata. Tako me nitko nije ispitivao o obitelji u Svetoj Nedelji. To me je vjerojatno i dovelo do »prekomande« u Generalštab u Beogradu. Kako sam tamo dospio kao vozač, ne znam, budući da su ondje mogli biti samo vojnici koji su članovi Komunističke partije. Nudili su to i meni, ali to sam uspio izbjeći. Glumeći da sam još »luđi« od njih, branio sam se da još uvijek nisam dorastao, da nisam zreo da bih postao članom Komunističke partije. A za mene osobno bila je to i moja najteža kušnja. Molio sam Boga da ne poklekнем, da ne upadnem u to, da mi Bog samo dadne prave riječi da se znam izvući. Bio sam u tome potpuno sam, nikoga nisam mogao pitati za nikakav savjet kako to izbjeći. A kako bih svom ocu nakon povratka iz vojske mogao reći da sam se učlanio u Partiju? Kako bi on to podnio nakon svega što smo mi kao obitelj prošli? Kako bih ja mogao izići iz te Partije? Tih sam dana u vojsci vozio razne »glavešine« i molio... Držao sam volan i u sebi molio. I bio sam pošteđen toga. Bili su to dani kada sam u Generalštabu susretao i neke druge »glavešine« - Aleksandra Rankovića, Ivana Gošnjaka, vidao sam po Beogradu i Milovana Đilasa, pamtim njegov svijetli baloner, hodao je ulicama u civilu, s novinama pod rukom. Bilo je to vrijeme prije nego što je »izletio« iz Partije zbog one afere oko 1953., 1954. godine...

Kada ste bili »jedan na jedan« s tim ljudima, što ste osjećali? Jeste li osjećali jezu znajući da su to čelni ljudi režima odgovornoga za tolike zločine?

● Bio sam u principu hladan. Nisam na taj način ni promišljao. Jednostavno, bilo bi mi draže da ih nisam ni vidio. Pogledati ih nisam smio, a moja je taktika bila što manje komunikacije, da se sam ne bih u nečemu razotkrio i doveo u probleme. Tako sam preživio te dane. No bilo je i raznih drugih kušnja. Jednom sam se našao u beogradskoj skupštini i tamo su mi, valjda očekujući neku moju reakciju, pokazali mjesto na kojem je Puniša Račić ranio Stjepana Radića. Ali bilo je i svijetlih trenutaka. Pamtim tako i susret s jednim slovenskim majorom na Božić. Pitao me idem li u crkvu. Otišli smo onda u njegovu kancelariju na gablec jer je bio Božić. Ali, jasno, o tome se nikomu drugomu ništa nije smjelo reći. Eto, takvi su bili moji dani u Beogradu. Teško je to bilo vrijeme jer se nikada do kraja nije moglo znati s kim se razgovara, je li razgovor neka provokacija... Osinje gnijezdo. Preživio sam jer vjerujem u Boga i znam da nema bez Boga ništa.

